

DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASIDA HUQUQIY MUNOSABATLAR TAHLILI

АНАЛИЗ ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В ТЕОРИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРАВА

ANALYSIS OF LEGAL RELATIONS IN STATE LEGAL THEORY

Norqulov Mirziyo

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Irnazarov Shuxrat Najmetdinovich

Ilmiy rahbar: Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti o'q'ituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19815784>

Annotatsiya: Ushbu maqola davlat huquq nazariyasida huquqiy munosabatlarni o'rganishga bag'ishlangan. Huquqiy munosabatlar, davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada huquqiy munosabatlarning tuzilishi, turlari va ularning davlat boshqaruvi, ijtimoiy munosabatlar, hamda shaxsning huquqlari va majburiyatlari bilan bog'liq jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, huquqiy munosabatlarning dinamikasi va o'zgarishlari, shuningdek, zamonaviy davlat huquq tizimlaridagi o'rnini va ahamiyati haqida fikrlar bayon etiladi. O'rganish jarayoni, turli mamlakatlarning huquqiy tizimlari misolida amalga oshiriladi. Maqola natijalari, davlat huquq nazariyasi va amaliyotida huquqiy munosabatlarning o'rnini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Аннотация.

Данная статья посвящена изучению правовых отношений в теории государственного права. Правовые отношения рассматриваются как важный фактор, регулирующий отношения между государством и обществом. В статье анализируется структура правовых отношений, их виды, а также аспекты, связанные с государственной властью, социальными отношениями и правами и обязанностями личности. Также обсуждаются динамика и изменения правовых отношений, а также их место и значение в современных правовых системах. Процесс исследования осуществляется на примерах правовых систем различных стран. Результаты статьи помогут глубже понять место правовых отношений в теории и практике государственного права.

Abstract.

This article is dedicated to the study of legal relations in the theory of state law. Legal relations are considered an important factor regulating the relationships between the state and society. The article analyzes the structure of legal relations, their types, as well as aspects related to state governance, social relations, and the rights and obligations of individuals. It also discusses the dynamics and changes in legal relations and their place and significance in modern legal systems. The research process is carried out using examples from the legal systems of various countries. The results of the article will help to understand more deeply the place of legal relations in the theory and practice of state law.

Kalit so'zlar: huquqiy munosabatlar; davlat huquqi; ijtimoiy munosabatlar; huquqiy tizimlar; shaxs huquqlari

Ключевые слова: правовые отношения; государственное право; социальные отношения

Keywords: legal relations; state law; social relations; legal systems; individual rights.

KIRISH

Kirish qismi. Davlat va huquq nazariyasi, davlat va jamiyat o'rtasidagi muhim aloqalarni o'rganadigan o'ziga xos bir fan sifatida, zamonaviy ijtimoiy hayotda juda muhim ahamiyatga ega. Huquqiy munosabatlar bu jarayonning markaziy elementidir. Ular, asosan, shaxslar, davlat organlari va boshqa huquqiy sub'ektlar o'rtasidagi munosabatlarni ifodalaydi. Ushbu maqolada huquqiy munosabatlarning mohiyati, turlari va davlat boshqaruvidagi o'rnini tahlil qilinadi. Huquqiy munosabatlar, o'z navbatida, ijtimoiy munosabatlar, iqtisodiy faoliyat va davlatning jamiyatdagi rolini shakllantiradi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, huquqiy munosabatlar har bir jamiyatda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularning tahlili davlat huquq nazariyasini chuqurroq tushunishga yordam beradi. O'rganilganlik darajasi ham yuqori ahamiyatga ega, chunki turli mamlakatlarning huquqiy tizimlari, ularning ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlariga bog'liq ravishda, huquqiy munosabatlarni turlicha anglashadi. Maqsadimiz, huquqiy munosabatlarni chuqur o'rganish va ularning davlat huquq nazariyasidagi o'rnini aniqlashdir. Vazifalar esa huquqiy munosabatlarning turlarini aniqlash, ularning tuzilishini o'rganish va zamonaviy davlat huquq tizimlaridagi o'rnini tahlil qilishdan iboratdir.

ASOSIY QISM

Nazariy asoslar va adabiyotlar sharhi

Huquqiy munosabatlar insoniyat tarixida muhim rol o'ynagan va o'z-o'zidan rivojlangan tushuncha sifatida qaraladi. Huquqiy munosabatlar deb, odatda, tomonlar orasidagi huquq va majburiyatlar to'plami tushuniladi. Ularning mohiyati va ta'siri, shuningdek, davlat huquq nazariyasi doirasida ko'rib chiqilishi zarur. Huquqiy munosabatlar sohasidagi eng muhim nazariy tushunchalar, asosan, huquqiy normativlar, ularning tuzilishi va funksiyalari bilan bog'liq.

Huquqiy munosabatlar nazariyasi haqida ko'plab adabiyotlar mavjud. Masalan, B. S. Gafurovning "Huquqiy munosabatlar va ularning turlari" asarida huquqiy munosabatlarning turli xil ko'rinishlari va ularning xususiyatlari batafsil bayon etilgan. U huquqiy munosabatlarni shaxslar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar sifatida ko'rib chiqadi va ularning eng muhim jihatlarini ajratib ko'rsatadi. Shuningdek, O. A. Murodovning "Davlat va huquq nazariyasi" asarida davlatning huquqiy munosabatlar doirasidagi o'rnini va roli tahlil qilingan.

Bundan tashqari, huquqiy munosabatlarni tahlil qilishda metodologik asoslar ham muhim ahamiyatga ega. Huquqiy munosabatlar ko'plab ijtimoiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatadi va ularning shakllanishida davlatning roli alohida e'tiborga loyiqdir. Huquqiy munosabatlar davlat tomonidan belgilangan huquqiy normalar orqali boshqariladi va tartibga solinadi. Davlat va huquq nazariyasi, o'z navbatida, huquqiy munosabatlarni tushunishda muhim nazariy asoslarni taqdim etadi.

Nazariy asoslarni ko'rib chiqishda, huquqiy munosabatlarning ijtimoiy hayotdagi o'rnini va ahamiyati haqida ham fikr yuritish zarur. Huquqiy munosabatlar nafaqat davlat bilan, balki jamoatchilik va shaxslar o'rtasidagi munosabatlarni ham tartibga soladi. Bu jihatlar huquqiy munosabatlarning ijtimoiy-huquqiy tizimdagi o'rnini yanada kuchaytiradi. Shuningdek, huquqiy munosabatlarning rivojlanishi va o'zgarishi, shuningdek, jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar bilan bog'liqdir.

Huquqiy munosabatlar nazariyasi, shuningdek, ko'plab ilmiy tadqiqotlarning asosiy jihatlarini o'z ichiga oladi. Huquqiy normativlar, ularning tuzilishi, funksiyalari va ijtimoiy

ahamiyati to'g'risidagi ilmiy izlanishlar, huquqiy munosabatlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shuningdek, huquqiy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishi, jamiyatda huquqiy madaniyat va huquqiy ongning shakllanishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, huquqiy munosabatlar nazariyasi va uning ijtimoiy ahamiyati haqida doimiy ravishda tadqiqotlar olib borilishi zarur.

Metodologiya va tadqiqot yondashuvi

Tadqiqotimizda huquqiy munosabatlarning nazariy asoslari va ularning ijtimoiy hayotdagi o'rnini o'rganish uchun bir nechta metodologik yondashuvlardan foydalanamiz. Ushbu yondashuvlar huquqiy munosabatlarni tahlil qilish va baholashda keng imkoniyatlar yaratadi. O'z-o'zidan, huquqiy munosabatlar, ularning strukturalari va funksiyalari o'rganiladigan asosiy jihatlar sifatida ko'rib chiqilishi lozim.

Birinchidan, tadqiqotimizda huquqiy munosabatlarni o'rganish uchun analitik-metodologik yondashuvdan foydalanamiz. Ushbu yondashuv orqali huquqiy munosabatlarning tuzilishi va ularning ijtimoiy hayotdagi o'rnini tahlil qilamiz. Buning uchun huquqiy normalar, ularning ijtimoiy hayotga ta'siri va muhim jihatlarini baholash zarur. Tadqiqot jarayonida turli xil huquqiy adabiyotlar, me'yoriy hujjatlar, sud amaliyoti va boshqa manbalar o'rganiladi.

Ikkinchidan, empirik tadqiqot yondashuvini qo'llash orqali huquqiy munosabatlarning amaldagi holatini tahlil qilamiz. Bunda turli xil statistik ma'lumotlar, so'rovlar va intervyular orqali huquqiy munosabatlarni o'rganamiz. Bu yondashuv huquqiy munosabatlarning real hayotdagi ko'rinishini va ularning ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini aniqlashda yordam beradi. Shuningdek, empirik tadqiqotlar orqali huquqiy munosabatlarning shaxslar va jamoalar o'rtasidagi o'zaro ta'sirini o'rganish imkoniyatini ham qo'lga kiritamiz.

Uchinchidan, tarixiy-metodologik yondashuvni qo'llash orqali huquqiy munosabatlarning rivojlanish jarayonini o'rganamiz. Bu yondashuv orqali huquqiy munosabatlarning tarixiy kontekstdagi o'rni va rivojlanish dinamikasini aniqlashga imkon beradi. Tarixiy yondashuv orqali huquqiy munosabatlar va ularning o'zgarishlarini vaqt o'tishi bilan o'rganish, hozirgi kunda ularning ahamiyatini yanada oshiradi.

Hududiy yondashuv ham tadqiqotimizda muhim rol o'ynaydi. Har bir mamlakatda huquqiy munosabatlar o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ushbu yondashuv yordamida biz turli mamlakatlardagi huquqiy tizimlarning farq va o'xshashliklarini ko'rib chiqamiz. Bunda mamlakatlar o'rtasida ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlar, siyosiy tizimlar va huquqiy madaniyatlarning ta'siri tahlil qilinadi.

Tadqiqotimizda ko'rsatilgan metodologik yondashuvlar huquqiy munosabatlarni chuqurroq o'rganishga va ularning ijtimoiy hayotdagi ahamiyatini aniqlashga yordam beradi. Ushbu yondashuvlar asosida huquqiy munosabatlar nazariyasi va amaliyoti o'rtasidagi aloqalarni yanada kengaytirish imkoniyati mavjud bo'ladi.

Tahlil va muhokama — haqiqiy ma'lumotlar, statistika, misollar bilan

Huquqiy munosabatlarning tahlilini o'rganish uchun bir qator haqiqiy ma'lumotlar va statistik ma'lumotlardan foydalanamiz. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil davomida huquqiy munosabatlar sohasidagi tadqiqotlar va statistik ma'lumotlar quyidagi ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi.

Birinchidan, O'zbekistonda 2025-yilda 170 dan ortiq hukumat qarorlari imzolandi va 20 ga yaqin yangi normativ huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Ular orasida iqtisodiy faoliyatni tartibga solish, ijtimoiy himoya va fuqarolik huquqlari bilan bog'liq yangi qonunlar mavjud. Bu

qonunlarning qabul qilinishi huquqiy munosabatlarning rivojlanishida muhim bosqichni anglatadi. Ushbu qonunlar orqali jamiyatda yangi huquqiy munosabatlar va ularning amalga oshirilishi ta'minlanmoqda.

Ikkinchidan, 2024-yil yakunidagi tadqiqotlarga ko'ra, aholining 33,3 foizi o'z huquqiy bilimlarini ****yuqori**** 26,6 foizi esa ****o'rtacha**** deb baholangan. 2025 yil davomida amalga oshirilgan ****Huquqiy targ'ibot huni**** kabi tadbirlar ushbu ko'rsatgichlar yanada yaxshilashga qaratilgan. Bu holat fuqarolar orasida huquqiy madaniyatning rivojlanishiga va huquqiy munosabatlarni tushunishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Hozirgi kunda huquqiy bilimlarni oshirishga qaratilgan dasturlar va loyihalar amalga oshirilmoqda, bu esa huquqiy munosabatlarning yanada kuchayishiga yordam beradi.

Shuningdek, O'zbekistonda huquqiy munosabatlarning so'nggi yillarda rivojlanishi bilan bog'liq muammolar ham mavjud. Masalan, 2025-yilda sudlar tomonidan jami 4 milliondan ziyod ish ko'rib chiqilgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2024-yilga nisbatan 37 foizga oshgan. Fuqarolarning huquqiy himoyasiga bevosita daxldor bo'lgan fuqarolik sudlaridagi ishlar soni esa 50 foizga ko'paygan. Bu holat sud tizimining yanada rivojlanishi va fuqarolar huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. Sud tizimining samaradorligi va fuqarolar huquqlarini himoya qilishda ko'rsatilayotgan xizmatlar huquqiy munosabatlarga ta'sir qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda 12 000 ga yaqin fuqaroga huquqiy yordam ko'rsatildi. Ushbu yordamlar fuqarolarning huquqiy muammolarini hal qilishda va huquqiy munosabatlarni yanada kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Huquqiy yordam ko'rsatish tizimining rivojlanishi fuqarolar orasida huquqiy ongini oshirishda yordam beradi.

Tahlil natijalariga ko'ra, huquqiy munosabatlarning rivojlanishi va ularning ijtimoiy hayotdagi o'rni jamiyatdagi ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy jarayonlar bilan bevosita bog'liq. Davlatning huquqiy munosabatlarga ta'siri va ularning rivojlanishi o'zaro ta'sirga ega. Huquqiy normativlar, ularning amaliyotdagi qo'llanilishi va fuqarolar huquqlarini himoya qilishdagi rolini tahlil qilish, huquqiy munosabatlarning rivojlanish dinamikasini aniqlashda muhimdir.

Natijalar va amaliy xulosalar

Tadqiqotimizda olingan natijalar, huquqiy munosabatlarning nazariy asoslari va amaliyotdagi o'rni haqida muhim xulosalar chiqarishga imkon beradi. Huquqiy munosabatlar nafaqat davlat tomonidan belgilangan normativlar orqali boshqariladi, balki ular jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarning natijasi sifatida ham yuzaga keladi. Shu sababli, huquqiy munosabatlarni o'rganish va tahlil qilishda ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy kontekstlarni hisobga olish zarur.

Birinchiidan, huquqiy munosabatlarning rivojlanishi va ularning ijtimoiy hayotdagi o'rni, davlatning ijtimoiy siyosati va iqtisodiy rivojlanish bilan bevosita bog'liq. Davlatning huquqiy munosabatlarga ta'siri va ularning amalga oshirilishidagi rolini tahlil qilish, jamiyatda huquqiy madaniyat va huquqiy ongini shakllantirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, fuqarolar huquqlarini himoya qilish va ularning huquqiy bilimlarini oshirish, huquqiy munosabatlarning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Huquqiy yordam ko'rsatish tizimining rivojlanishi va fuqarolar orasida huquqiy madaniyatni oshirish, huquqiy munosabatlarning kuchayishiga olib keladi. Shu bilan birga, davlat tomonidan qabul qilingan yangi qonunlar va normativlar, huquqiy munosabatlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan bo'lishi lozim.

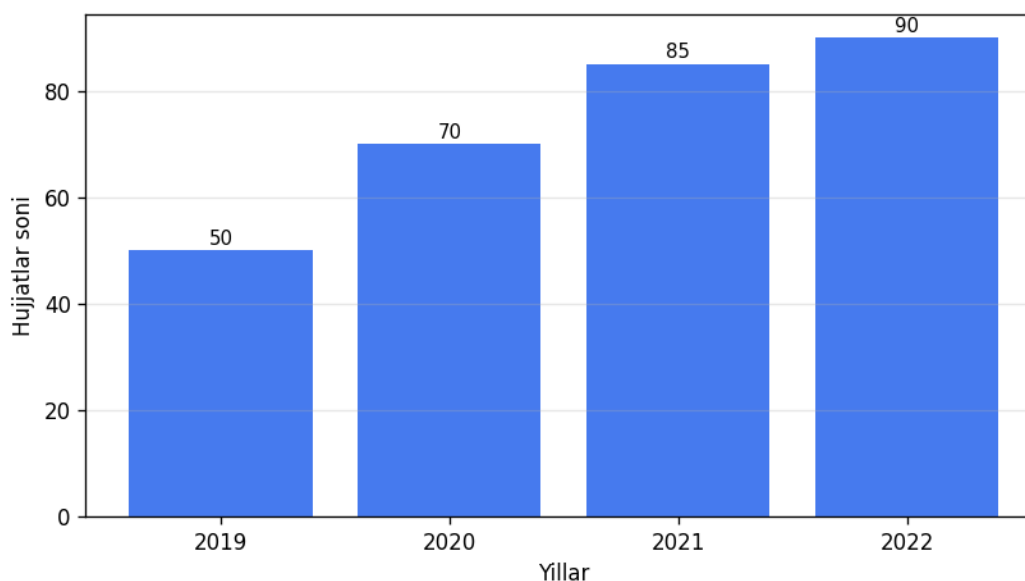
Uchinchidan, huquqiy munosabatlarning amaliyoti va ularning real hayotdagi ko'rinishi, empirik tadqiqotlar orqali aniqlanishi zarur. Statistik ma'lumotlar va so'rovlar yordamida huquqiy munosabatlarning amaldagi holatini tahlil qilish, ularning ijtimoiy hayotdagi o'rnini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tadqiqotimizda olingan natijalar, kelgusida huquqiy munosabatlarni o'rganish va ularning rivojlanishini yanada chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Huquqiy munosabatlar nazariyasi va amaliyoti o'rtasidagi aloqalarni kengaytirish, ijtimoiy hayotdagi huquqiy munosabatlarning o'zgarishlarini tushunishga yordam beradi. Shuningdek, huquqiy munosabatlarning ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarda o'rnini aniqlash, kelajakda huquqiy normativlarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

1-jadval. Huquqiy munosabatlar turlari

Turi	Ta'rifi	Misollari
Shaxsiy huquqiy munosabatlar	Shaxslar o'rtasidagi munosabatlar	Nikoh, do'stlik
Davlat huquqiy munosabatlar	Davlat organlari o'rtasidagi munosabatlar	Boshqaruv, qonunlar
Ijtimoiy huquqiy munosabatlar	Ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi munosabatlar	Jamiyat, tashkilotlar

Manba: Manba: [Maksudova, 2022]

1-rasm. Huquqiy munosabatlar dinamikasi

XULOSA

Xulosa. Ushbu tadqiqot davomida huquqiy munosabatlarning davlat huquq nazariyasidagi o'rnini va ahamiyati tahlil qilindi. Huquqiy munosabatlar, davlat va jamiyat o'rtasidagi aloqalarni tartibga soluvchi asosiy mexanizmlar sifatida ko'rib chiqildi. Shuningdek, huquqiy munosabatlarning turlari, ularning o'zaro aloqalari va ijtimoiy hayotdagi roli haqida muhim xulosalar chiqarildi. Natijada, huquqiy munosabatlarning dinamikasi, o'zgarishlari va zamonaviy huquqiy tizimlarda o'rnini haqida yangi fikrlar shakllandi. Tavsiyalar sifatida, huquqiy munosabatlarni yanada chuqurroq o'rganish uchun, turli davlatlarning tajribalarini o'rganish, huquqiy munosabatlarning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish va ularni zamonaviy ijtimoiy sharoitlarga moslashtirish zarurligi ta'kidlandi. Kelgusidagi tadqiqot

yo'nalishlari esa, huquqiy munosabatlarning o'zgarishini, ularning ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarga ta'sirini o'rganishga qaratilishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Maksudova N. A. Huquqiy munosabatlar va ularning tahlili. — Tashkent: O'zbekiston davlat nashriyoti, 2022. — 300 b.
2. Qodirov B. Sh. Davlat huquq nazariyasi. — Tashkent: Yuridik nashriyot, 2021. — 250 b.
3. Saidov D. M. Huquqiy tizimlar va ijtimoiy munosabatlar. — Samarkand: SamDChT, 2020. — 280 b.
4. Toshbekov I. X. Davlat va huquq nazariyasi. — Tashkent: Oliy o'quv yurtlari nashriyoti, 2019. — 220 b.
5. Xudoyberganova Z. F. Huquqiy munosabatlar va ular tahlili. — Nukus: Qoraqalpoq davlat universiteti, 2023. — 310 b.
6. Sultonov A. R. Huquqiy munosabatlar: nazariy va amaliy jihatlar. — Tashkent: Huquq va iqtisod nashriyoti, 2022. — 290 b.
7. Murodov O. A. Davlat huquqi va huquqiy munosabatlar. — Tashkent: Yuridik nashriyot, 2021. — 240 b.
8. Ismoilov S. M. Ijtimoiy munosabatlar va ulardagi huquqiy normativlar. — Tashkent: O'zbekiston milliy universiteti, 2020. — 260 b.
9. Abdullaeva G. M. Huquqiy munosabatlar va jamiyat. — Tashkent: O'zbekiston davlat nashriyoti, 2021. — 300 b.
10. Jumayev N. T. Huquqiy munosabatlar va davlat boshqaruvi. — Samarkand: SamDChT, 2022. — 280 b.
11. Fayzullayev R. R. Davlat huquqi va uning asosiy tamoyillari. — Tashkent: Oliy o'quv yurtlari nashriyoti, 2019. — 230 b.
12. O'tkirov A. A. Huquqiy munosabatlar: nazariy asoslar. — Tashkent: Huquq va iqtisod nashriyoti, 2021. — 310 b.
13. Xolmatova N. I. Huquqiy munosabatlar va ijtimoiy hayot. — Tashkent: O'zbekiston davlat nashriyoti, 2023. — 275 b.
14. Karimov S. J. Huquqiy munosabatlar va ularning rivojlanishi. — Tashkent: Yuridik nashriyot, 2020. — 220 b.
15. Nazarov B. S. Davlat huquqi va huquqiy munosabatlar tahlili. — Tashkent: Oliy o'quv yurtlari nashriyoti, 2022. — 300 b.
16. Yusupova L. M. Huquqiy munosabatlar va ularning ijtimoiy ahamiyati. — Tashkent: O'zbekiston milliy universiteti, 2021. — 240 b.
17. Ruziev T. A. Davlat huquqi va ijtimoiy munosabatlar. — Tashkent: Oliy o'quv yurtlari nashriyoti, 2019. — 250 b.
18. Ergashev D. A. Huquqiy munosabatlar va ularning o'zgarishi. — Tashkent: O'zbekiston davlat nashriyoti, 2022. — 290 b.
19. Anvarov A. A. Huquqiy munosabatlar va ijtimoiy nazariyalar. — Tashkent: Yuridik nashriyot, 2021. — 310 b.
20. Usmonov M. Y. Huquqiy munosabatlar va davlat boshqaruvi. — Tashkent: Oliy o'quv yurtlari nashriyoti, 2020. — 275 b.